

Ἐξαιρετικὸ καλλιτεχνικὸ γεγονός ἐστάθη πάλι φέτος ἡ περίοδος τοῦ Ἀρχαίου Δράματος, πού διοργανώθηκε, ὅπως κάθε χρόνο, ἀπὸ τὸ Βασιλικὸ θέατρο, στὸ Ὡδεῖον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Κ' ἦταν τόσο πετυχημένη ἡ ἐκλογή τοῦ ἔργου.

Ἡ «Ἀντιγόνη», ἀπὸ τὰ πιὸ ἀνθρώπινα δράματα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου, μὲ τὶς αἰώνιες ιδέες τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸ θεῖο νόμο καὶ τῆς θυσίας γιὰ ἓνα ἀγαπημένο πρόσωπο, μὲ τὶς δυνατὲς συγκρούσεις πού τὶς προκαλοῦν, δυνατὰ ψυχολογημένες ἀντιθέσεις χαρακτήρων καὶ ἠθικῶν ἀντιλήψεων, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχει τὴν δξύτητα τοῦ δραματικοῦ πάθους πού βλέπομε στὴν «Ἠλέκτρα», οὔτε τὸ ὑπερκόσμιο μεγαλεῖο καὶ τὴν ὑποβλητικὴ ἔξαρση τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, διαπνέεται ὅμως ὁλόκληρο ἀπὸ τὸ βαθιὰ ἀνθρώπινο αἶσθημα τῆς ἀγάπης, πού μιὰ τρυφερὴ γυναικεῖα καρδιά, ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τοῦ ἔργου, κηρύσσει παθητικά, μὲ λόγια καὶ ἔργα, σφραγίζοντας μὲ τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς τὴ θυσία τὸ κήρυγμά της. Γιατὶ βέβαια κυρίαρχη ἰδέα στὴν τραγωδία τοῦ Σοφοκλῆ εἶναι ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἀγραφοῦ θεῖο νόμο, κ' ἡ σύγκρουσή του πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ἔξουσία ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τοῦ δραματικοῦ στοιχείου καὶ φέρνει τὴν κάθαρση καὶ τὴ λύση τοῦ ἔργου.

Ὅμως δὲν εἶναι, θαρρῶ, τὸ σημεῖο αὐτὸ — ὅσο κι' ἂν εἶναι τὸ ἠθικὸ κορύφωμα τῆς Σοφοκλείας τραγωδίας — πού συγκινεῖ καὶ ταράζει τὸ θεατῆ. Τὰ ἠθικὰ ἀξιώματα τὰ θαυμάζει ὁ νοῦς, τ' ἀτενίζουν μὲ δέος οἱ σκέψεις, μὰ ἡ καρδιά πιάνεται ἀπὸ κάτι ἀλλοιώτικο, ἀπὸ τὴν ἀδυναμία — κι' ἄς εἶναι πελώρια δύναμη — τῆς ἀγάπης. Τὸ λέει ἡ ἴδια ἡ Ἀντιγόνη, ζητώντας νὰ ἐξηγήσει τὴν πράξη της στὸ χορὸ. Μὲ τί τρυφερότητα ἀναπτύσσει τοὺς δεσμοὺς αἵματος καὶ στοργῆς πού τὴν ἐνώνουν μὲ τὸν Πολυνεΐκη. Κ' ἐκεῖνη ἡ περίφημη φράση της «οὐ ξυνεχθεῖν ἀλλὰ ξυμφιλεῖν ἔφυν» πόση εὐγένεια κι' ὁμορφιά δίνει στὴ γυναικεῖα τῆς φυσιογνωμίας!

Ὑστερα νὰ μᾶς συγκινεῖ τάχα περισσότερο ὁ ἠρωϊσμός της μπροστὰ στὸ θάνατο, ἢ ὁ σπαρακτικὸς θρήνος της γιὰ τὶς ὁμορφιὲς τῆς ζωῆς πού χάνει στὸ ἄνθος μιᾶς ἄγονης νιότης; Θαυμάζομε τὴν ἀτρόμητη κόρη τοῦ διαλόγου μὲ τὴν Ἰσμήνη καὶ μὲ τὸν Κρέοντα, ὅμως ἀγαπᾶμε τὴν Ἀντιγόνη τοῦ θρήνου πού μᾶς ἀποκαλύπτεται στὴν ἀνθρώπινη μουσικὴ τῆς ὑπόστασης καθὼς ἀποχαιρετᾷ τὸν ἥλιο καὶ τὴν παστάδα τὴ νυφικὴ πού δὲ χάριξε. Γιατὶ μόνο σὰ βλέπομε πόσο λατρεύει τὴ ζωὴ, πόσο λαχταρᾷ τὸ γυναικεῖο προορισμὸ της, καταλαβαίνομε τὴν ἀπέραντη ἔκταση τῆς θυσίας της.

Μὰ κι' ἀπὸ τᾶλλα πρόσωπα πόση ἀγάπη! Ἡ Ἰσμήνη, ἢ τόσο δειλὴ τὴ στιγμή τῆς ἐλευθέρως ἐκλογῆς, μὲ τί δύναμη προσπαθεῖ νὰ συμμεριστεῖ τὴν πικρὴ μοῖρα τῆς ἀδελφῆς της! Ἡ Εὐρυδίκη πεθαίνει ἀπ' τὴν ἀγάπη της γιὰ τὸν Αἴμονα κι' ὁ ἴδιος ὁ σκληρὸς Κρέοντας ἀφίνεται νὰ λυγίσει γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ

γιοῦ τοῦ πού ὁ ἀλάθης μάντις τοῦ προφητεύει τὸ θάνατό του. Κι' ὁ Αἴμονας — πού ἀδίσταχτα συνοδεύει στὸν Ἄδη τὴ λατρευτὴ τοῦ μνηστή, ἐμπνέοντας τὸ περίφημο χορικὸ τοῦ ἀνίκητου ἔρωτα;

Νὰ ποῦ εἶναι τὸ κυρίαρχο αἶσθημα — κι' ἄς εἶναι ἄλλη, ὅπως εἴπαμε στὴν ἀρχή, ἡ κυριαρχοῦσα ἰδέα μέσα στὸ ἔργο. Γι' αὐτὸ συγκινεῖ τόσο ἡ περίφημη αὐτὴ τραγωδία τοῦ Σοφοκλῆ, πού εἶναι, θαρρῶ, ἀπὸ τὶς καλύτερες τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Θεάτρου.

Καὶ τὴ χαρήκαμε σ' ὅλη τὴν ποίησή της, σ' ὅλη τὴ θεία της ἔξαρση μὲ τὴ μετάφραση τοῦ κ. Γρουπάρη. Οἱ στίχοι κυλοῦν μουσικότατοι κι' ὁ ἐσωτερικὸς τους ρυθμὸς ἑναρμονίζεται τέλεια μὲ τὸν οἶστρο τοῦ λόγου. Μελετῶ τοῦτες τὶς μέρες λεπτομερῶς τὴ μεταφραστικὴ ἐργασία τοῦ κ. Γρουπάρη καὶ μπορῶ νὰ τὴ χαρακτηρίσω ἀδίσταχτα μιὰ μεγάλη δημιουργία. Τί πολῦτιμος ὁδηγὸς ἡ ποίηση! Οἱ μεταφράσεις χωρὶς αὐτὴν μένουν φιλολογικὰ κατορθώματα μόνο. Μὰ γιὰ νὰ δώσεις τὸ Σοφοκλῆ καὶ τὸν Αἰσχύλο, πρέπει νὰ ξαναζήσεις τὸν οἶστρο τους καὶ νᾶσαι συμμετοχὸς τῆς ποιητικῆς τους οὐσίας. Ὁ ποιητὴς τῶν «Σκαρβαίων» ἐστάθη ἓνας δημιουργὸς ἀντίκρου στὸ ἔργο τους.

Ἡ σκηνοθεσία ἦταν ὁλοφάνερο πὼς ἔγινε μ' ἐξαιρετικὴ ἐπιμέλεια καὶ πολλοὺς κόπους. Μὰ τὸ ἀποτελεσματικὸ ἦταν ἄνισο. Στὴν ἐκλογή τῶν προσώπων καὶ γενικὰ στὴν ἠθοποιία τοῦ διαλογικοῦ μέρους τοῦ δράματος ὁ κ. Μουζενίδης κέρδισε μιὰ ἀκόμη μεγάλη ἐπιτυχία, τὴν πρώτη ἄλλωστε στὸ δύσκολο αὐτὸ κι' αἰνιγματικὸ πεδίο. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὸ χορὸ, τὸ ἀποτελεσματικὸ ἦταν ἀντίθετο. Τόσοι κόποι γιὰ μιὰ καλὴ ὁμαδικὴ ἀπαγγελία, τόσα εὐρήματα σ' ἐπαναλήψεις, ἐναλλαγὲς καὶ κινήσεις, πῆγαν ὁλότελα χαμένα, γιὰ τὴν ἔξφυγαν ὁλότελα ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ πνεῦμα τοῦ ἔργου κι' ἀντὶ νὰ διενεργοῦνται σ' ἀρμονικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν ὅλη παράσταση, αἰσθανόσουν πὼς συνοχὴ δὲν ὑπῆρχε καὶ πὼς ὁ χορὸς ἔκανε κάτι ὁλότελα δικό του, ἐπιδεικτικὸ, ἐντυπωσιακὸ, μὰ παράταιρο μὲ τὴ δράση τοῦ ἔργου.

Μεγάλο πρόβλημα ὁ χορὸς τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, μὰ θαρρῶ πὼς οἱ σκόπελοι θᾶσαν λιγότεροι ἂν οἱ σκηνοθέτες σκεπτόντουσαν πάντα πὼς κυρίαρχος εἶναι ὁ λόγος, καὶ στὴν ἀνάδειξή του πρέπει νὰ συντελοῦν ὅλα. Θᾶταν πολὺ προτιμότερο νᾶπαγγέλλουν διαδοχικὰ ὄχι ὁμάδες παρὰ κορυφαῖοι ὁμάδων, μὲ τὴν κατάνυξη καὶ τὴ συμφωνία πού ἀπαιτοῦσε ἡ κάθε περίσταση κ' οἱ κινήσεις νᾶσαν λιγότερες καὶ πιὸ τελετουργικὲς. Καὶ κεῖνες οἱ ἐπαναλήψεις «Ἐρωτα, Ἐρωτα, . . .» ἔξ' ἐπτά φορὲς στὴν ἀρχή, μ' ἓνα τόνο σκληρό, σὰν νὰ μὴν ἦταν θαυμαστικὴ ἰαχὴ παρὰ ἔλεγχος, κ' ἡ παρόμοια διαλογικὴ κραυγὴ τοῦ «εὐοί, εὐάν», ἀντὶ νὰ σκορπίζουν τὸ δέος καὶ νὰ τονώνουν τὴν τελετουργικὴ ἀτμόσφαιρα, ἔδιναν ἓναν τόνο ὁλότελα κωμικὸ καὶ τὸ χορικὸ παρακάτω πῆγαινε χαμένο. Μόνο

τή στιγμή του θρήνου ο χορός, σεμνότατα συγκρατημένος, έπαιξε με πραγματική τέχνη και κινήθηκε σύμφωνα με το πνεύμα του έργου, παρηγορώντας τη μελλοθάνατη κόρη.

"Αλλα σημεία που χτύπησαν άσχημα ήσαν μερικώς λεπτομέρειες στην έξωτερική να πούμε σκηνοθεσία. Δεν υπήρχε λόγος να συρθεί δεμένη στον τάφο της η βασιλοπούλα: άσπλη ανάμεσα σε φρουρά και με τον ήρωϊκό χαρακτήρα της, που ελεύθερα διάλεξε το θάνατο, δεν υπήρχε φόβος να δραπετεύσει. Το σημείο όμως αυτό το εκμεταλλεύτηκε πλουσιότατα η δ. Έλένη Παπαδάκη, περίφημη, αλήθεια, στο ρόλο της. "Ανεπλήρωσε, στον ευγενικό θρήνο της, τα δεμένα χέρια, με όλη την ποικιλία λεπτών και άρμονικών κινήσεων του κορμιού και έκφρασεων του προσώπου. "Έτσι μπορούμε να πούμε το μειονέκτημα έγινε πλεονέκτημα στην απόδοση της σκηνής.

"Υστερα εκείνα τα τρία φέρετρα στο τέλος, τόσο αντίθετα με το πνεύμα της Έλληνικής τραγωδίας, που πολεμούσε με κάθε τρόπο το στοιχείο της φρίκης. Σύμφωνα με το κείμενο, ο Κρέων κρατεί στα χέρια του το νεκρό του Αίμονα και το σώμα της Εύρυδικης παρουσιάζεται, υποτίθεται, στο βάθος, καθώς προχωρεί λίγο μπρός με το εκκύκλημα το έσωτερικό της σκηνής. Για το σώμα της "Αντιγόνης κανένας λόγος δε γίνεται. Μπορούσε κι' εδω το σώμα του Αίμονα να ύφεραν στη σκηνή δυο ακόλουθοι κι' ο πατέρας να του βασιάζει, θρημώντας, το κεφάλι, και της Εύρυδικης να το τοποθετήσουν οι σκλάβες στο βάθος, όπως είχε γίνει πέρυσι για την Κλυταιμνήστρα. "Η έντύπωση έτσι θάταν πιο υποβλητική κι' όχι τόσο μακάβρια.

Τελειώνοντας με τα άνεπιτυχή κατά τη γνώμη μου σημεία, πρέπει να θίξω και τη μουσική. Δεν έχω ειδική κατάρτιση, για να μιλήσω υπεύθυνα για τη βαθύτερή της ουσία. Αισθάνθηκα μόνο, πως δεν είχε κι' αυτή συνοχή με το έργο και πως περισσότερο πρωτόγονη και θορυβώδης απ' ό,τι θάπρεπε σαν υπόκρουση να'ναι, σκέπαζε τον πρωταρχικό, το τονίζουμε πάλι, για το αρχαίο θέατρο λόγο.

Και τώρα άς μιλήσουμε και για τα ευχάριστα που όμολογουμένως ήσαν πολλά. Πρώτα απ' όλα, ο τρυφερός τόνος, ο γεμάτος ανθρώπινη κατανόηση κι' ευγένεια αισθημάτων, που κυριάρχησε σ' όλη την παράσταση και που βέβαια είναι έργο του σκηνοθέτη, τιμά τον κ. Μουζενίδη.

"Υστερα η πρωταγωνίστρια. Δεν ξέρω άλλη ήθοποιό στο Έλληνικό θέατρο που θα πετύχαινε έτσι την "Αντιγόνη. "Η δ. Παπαδάκη ήταν η ένδεδειγμένη, κι' έβαλε όλο το πλούσιο ταλέντο της, για να κερδίσει τη μεγάλη δημιουργία που κέρδισε. Είδα την παράσταση δυο φορές, και μόνο για να παρακολουθήσω καλύτερα τις κινήσεις και την έκφραστική ποικιλία της θα μπορούσα να την δω άλλες τόσες. "Όλο και κάτι καινούργιο σου παρουσιάζει το παίξιμό της. Τί πλούτος φωνής, που γινόταν πότε τρυφερός, πότε αυστηρός, πότε ήρεμος, άπαλός και πότε γύριζε σε άμείλικτους τόνους. Κι' όσο κραδαινόταν από πάθος, τόσο γινόταν μελωδικότερη η φωνή. "Ο θρήνος ιδιαίτερα αποδόθηκε μ' όλη την ευγένεια και τη συντριβή, και συγκίνησε και κράτησε μ' όλο το μάκρος του σε κατάνυξη τον άκροατή. Με το ρόλο

της "Αντιγόνης η δ. Παπαδάκη κέρδισε μια λαμπρή νίκη κι' απόδειξε πόσο ανεξάντλητο είναι το δραματικό της ταλέντο.

Αίπλα της ο κ. Βεάκης έπαιξε τον Κρέοντα ξηαιρετικά. Και στις ώρες του άλύγιστου βασιλικού μεγαλείου και στις στιγμές της βαθειάς συντριβής, σκόρπισε άληθινά ρίγη κι' ανάδειξε τον ενδιαφέροντα αυτόν κι' έξίσου σπουδαίο σε σημασία Σοφόκλειο ήρωα.

Εύθυς άμέσως πρέπει ν' αναφερθεί ο "Αγγελος. "Ο κ. Κωτσόπουλος ήταν μια έκπληξη. "Ηταν ο ιδεώδης άγγελος του αρχαίου θεάτρου, που πάνω σ' αυτό το ρόλο στηρίζει το βάρος των όσων από σκοπού παραλείπει η δράση. Με πολυ χρώμα έδωσε επίσης το ρεαλιστικό τύπο του έργου, το φύλακα, ο κ. Παρασκευάς κι' ξηαιρετικά υποβλητικά τον Τειρεσία ο κ. Ροζάν. "Η "Ισμήνη ήθελε περισσότερο ίσως ένταση στις δυο αντίθετες καταστάσεις που παρουσίασε, κι' ο Αίμονας, μ' όλη την καλή του εμφάνιση, ήταν άτονος. Τον ελάχιστο μα τόσο χαρακτηριστικό ρόλο της Εύρυδικης έδωσε πολυ καλά η κ. Μουστακά.

Για τα κοστούμια τί να πει κανένας που να'ναι άρκετό. "Ο κ. Φωκάς σε κάθε εμφάνιση της δουλειάς του ξεπερνά τον εαυτό του. Μα τώρα έφτασε σ' άπόγειο της έπιτυχίας. "Ο χορός ήταν σειρά ζωντανεμένη αρχαία βάζα και τα κοστούμια σα χρώμα, με φόντο σ' όλες τις αποχρώσεις το μεζ που τ' ανάδειχνε το καφέ με ελάχιστο κόκκινο, συμπληρωνόντουσαν με τις γραφικές κισσοστεφανωμένες κομμώσεις. Και τάλλα κοστούμια σε πόση άρμονία διαδεχόταν το ένα το άλλο. "Η εργασία του κ. Φωκά τιμά όσο λίγοι παράγοντες το ελληνικό θέατρο. Είναι μια μεγάλη μας περηφάνεια.

"Υστερα από τη διεξοδική αυτή κρίση άς καταλήξουμε σ' ένα συμπέρασμα. Το Βασιλικό Θέατρο, δεν ύπάρχει άμβιβολία, κέρδισε μια νίκη στο δύσκολο πεδίο του αρχαίου Έλληνικού θεάτρου. Και το κυριότερο, έκανε το κοινό να τ' αγαπήσει. Δεν είναι μικρό κατόρθωμα. Μα άς μελετήσει κάπως βαθύτερα το πρόβλημα του χορού. Είναι ένα στοιχείο που θα ολοκληρώσει τη νίκη του, αν το κερδίσει.

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ